

САЛІЙ **Анатолій Володимирович**
кандидат філософських наук
доцент кафедри філософії і суспільних наук
Вищого державного навчального закладу України
«Українська медична стоматологічна академія» м.Полтава

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ САМОТНОСТІ У ТВОРЧОСТІ МІЛАНА КУНДЕРИ
(історико-філософський аспект)

Європейська думка середини ХХ – початку ХХІ століття не може вважатися повноцінною без розгляду і належного аналізу інтелектуального спадку чесько-французького мислителя, письменника та інтелектуала Мілана Кундери. Його філософські есе, п'єси та романи запропонували читачеві новий, внутрішньо трагічний і одночасно легкий для сприйняття, світ людей, стосунків між ними, попри іноді невиправний трагізм і драматичність ситуацій у яких вони перебувають. Те, про що пише і що осмислює Кундера, загалом знайоме кожному. І яку тему він не розглядав би, суть її сприймається цілісно тільки у контексті самотності. Його сміх розуміється через сльози, його легкість – через неймовірну важкість людського існування, обтяжену пристрастями, переживаннями і забуттям. Не звертаючись до елементарних класифікацій, просто поглянувши поверхово, ми розуміємо, що кожен персонаж Кундери – самотній. Кожен його герой це ми і ті, хто знаходиться поруч з нами. Та й життя, яке б воно не було, завжди пропонує нам тільки два можливих варіанти співіснування з іншими: або ти самотній, або ж самотній поруч з кимось.

Читаючи Кундери, мимоволі запитуєш себе: а чи відчував сам мислитель ту самотність так, як відчувають її його герої і оповідачем та, своєрідним апологетом, якої він є? Вірогідно, що митці рівня Кундери, за своє одне життя, мають змогу прожити кілька паралельних життів, у яких вони постають і самотніми, і вдумливо величавими чи навіть нестерпно легкими. Адже життя митця – це життя його героїв, тих, хто жив насправді, так само як і тих, кого письменник придумав сам. Та навіть придумані автором персонажі, можуть осмислювати цілком реальні речі. Можливо це один із способів подолати таке песимістичне «einmal ist keinmal», прислів'я, яке часто повторював кундерівський Томаш [5. с.15]. А це може підкреслювати тільки єдине: одного разу – це все рівно, що ніколи. І якщо нам судилося прожити одне єдине життя – це означатиме, що ми не жили ніколи взагалі.

Постійні супутники Кундери – це добре відомі кожному Кафка і Достоевський, Рабле і Л.Толстой, Яначек і Стравинський, Гомбрович і М.Брод, Брех і Музіль. Вони є героями багатьох його есе і медіаторами кундерівського розуміння світу. Для Мілана Кундери усі вони величаві самітники, зірки, кожна з яких, оточена глибокою порожнечою і віддалена від інших якнайдалі [1. с.64]. Наприклад, осмислюючи кафкового землеміра К., Кундера намагається продемонструвати власне розуміння відмінностей між публічним і приватним у зараженому тоталітаризмом суспільстві. Хоча які тут можуть бути відмінності, коли навіть у першу шлюбну ніч цього анонімного персонажа, у самі інтимні моменти, на ліжку К., сидять два посланці із Замку! І що, у такому випадку, ми повинні розуміти під самотністю? Тривожність чи прокляття, як нам часто втлумачують, або ж, навпаки, найвеличніша цінність, яку всіляко пригнічує всюдисутній колективний дух [2. с.22].

Тоталітарні суспільства, особливо їх крайні форми прояву, репрезентаторами яких можуть бути Радянський Союз і нацистська Німеччина, прагнуть знищити існуючу межу між приватним і суспільним, намагаючись зробити життя звичайного, пересічного громадянина якомога прозорішим. Тому і у вчинках кафкового землеміра, Кундера вбачає образ того, хто не намагається і ніяким чином не хоче заслужити приязного до себе ставлення від суспільства. Він не хоче бути «людиною серед людей», йому потрібне не визнання іншими, а щоб його визнав конкретний державний інститут. Плата за це – постійний контроль, який реалізується двома сірими тіннями. І виходить тоді не прокляття самотності, як багато хто думає, а сплюндрована самотність [2. с.139].

Про що б не писав Кундера, він завжди повертається до екзистенціалу самотності. Тому і особливою темою для нього була проблема внутрішнього її переживання у середовищі емігрантів. Та, кінець кінцем, кому ж як не емігрантові про це писати і говорити? А особливо якщо емігрант – творча особистість. Він називає життя емігранта «внутрішнім питанням арифметики» [3. с.97], коли рахунок ведеться не на дні чи місяці, а на десятки років відчуженості та забуття. Дж.Конрад, В.Набоков, К.Брандис, Б.Мартін,

В.Гомбрович – як для них, так і для нього еміграція була нелегкою навіть із простих особистісних мотивів. І проблема виростає не з ностальгії, про яку багато сказано та ще більше проспівано, а з відчуженості, у процесі якої, усе те, що було колись близьким і рідним, перетворюється на чуже і далеке. Власне відчуження може і не поширюватися на країну еміграції, бо усі процеси мають тенденцію розвиватися у зворотному напрямку і те, що колись було чуже, поступово перетворюється на знайоме і дороге. Для Кундери це як ставлення до жінки, тільки не до тієї, яку прагнеш завоювати, а до тієї, яка давно була твоєю [3. с.99]. Тільки повернення до колись рідної країни, після тривалої відсутності, здатне продемонструвати істотну дивину світові і буттю.

Ще драматичнішим, у даному контексті, може бути відчуття неможливості повернення. І як тут не згадати В.Гомбровича і К.Брандуса, які так і змогли, а точніше – не захотіли, повернутися до Польщі; Б.Мартіна, який категорично відмовився повертатися до Чехії та й чехові Кундері жити у Франції є набагато прийнятнішим аніж повернення до країни, яка колись вичавила його зі свого тіла. Принаймні герої «Невідомості» переживають почуття самотності так, як відчував і переживав його Кундера. Та особливо гнітючою залишається відчуженість, яка за десятки років не набула рис близькості у країні проживання, і не зникає, коли повертаєшся додому [4]. Бо дім залишився тільки в пам'яті.

На такому ж рівні трагічного перебувають і ті, хто не зміг покинути межі країн, а залишився і перетворився на емігранта внутрішнього [1. с.129]. Ці люди можуть здаватися комусь неприємними чи достойними осуду, але для Кундери це ті, хто відмовляється помічати сенси у постійній боротьбі, яку ведуть їх сучасники; це ті, хто відмовляється бачити у бійні трагічну велич, хто не погоджується із роллю блазня, яку режисерують інші.

По своєму, він симпатизує таким внутрішнім емігрантам, адже і сам пройшов колись цим шляхом. Шукав себе. І на чужині знайшов. Та головне, що він розуміє: на своїй зупинці він той, ким хотів бути. Говорить і пише те, що вважає за потрібне. Можливо це шлях самотнього. А можливо занурення у самотність і є тією самою нестерпною легкістю буття.

Література

1. Кундера М. Занавес / Милан Кундера. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 192 с.
2. Кундера М. Искусство романа : Эссе. / Милан Кундера. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 192 с.
3. Кундера М. Нарушенные завещания / Милан Кундера. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 288 с.
4. Кундера М. Неведение / Милан Кундера. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 224 с.
5. Кундера М. Невыносимая легкость бытия: роман / Милан Кундера. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 352 с.